

FN-baseret intervention uden FN Responsibility to protect – R2P – og baggrunden for en mulig intervention i Syrien

Lars Bangert Struwe

August 2013

Dette baggrundspapir belyser diskussionen om suverænitet og ikke-intervention på den ene side, og så begrebet responsibility to protect på den anden side set i lyset af borgerkrigen i Syrien. Notatet kommer ikke med nogen anbefalinger om forhold til krigen, men informere om to af de vigtige begreber, som en intervention bygger på.

Center for Militære Studier er et forskningscenter på Institut for Statskundskab ved Københavns Universitet. På centret forskes der i sikkerheds- og forsvarspolitik samt militær strategi, og centrets arbejde danner grundlaget for forskningsbaseret myndighedsbetjening af Forsvarsministeriet og de politiske partier bag forsvarsforliget.

Denne rapport er et analysearbejde baseret på forskningsmæssig metode. Rapportens konklusioner kan således ikke fortolkes som udtryk for holdninger hos den danske regering, det danske forsvar eller andre myndigheder.

Læs mere om centret og dets aktiviteter på: <http://cms.polsci.ku.dk/>.

*Forfatter:
Forsker, ph.d. Lars Bangert Struwe*

ISBN: 978-87-7393-704-4

Dansk resume

Situationen i Syrien spidser til, og i det internationale samfund har der rejst sig en debat om intervention i Syrien. Dette gør, at to vigtige FN-begreber nu støder sammen. På den ene side har man det klassiske suverænitetsbegreb og på den anden side har vi det langt nyere *responsibility to protect*, ofte forkortet til R2P. Når man vil intervenere foretager man et klart valg imellem disse to begreber. I dag står Rusland på den ene side med ganske klare krav om en opretholdelse af suverænitetsbegrebet og ikke intervention, mens USA og en række andre vestlige stater argumenterer for intervention baseret på R2P-princippet.

En mulig intervention på grund af brug af gas mod civilbefolkningen, hviler således på en FN-tankegang, men kan få endog meget svært ved at få støtte i FN's sikkerhedsråd.

I dette notat vil baggrunden for de to begreber suverænitet og R2P blive belyst. Notatet bygger på forskning ved og en række tidligere arbejder fra Center for Militære Studier. Notatet er ikke et juridisk responsum, men et historisk/politologisk notat, der belyser de politiske problemer.

INDHOLDSFORTEGNELSE

TO FN-BEGREBER I KAMP MOD HINANDEN	5
Suverænitet og ikke-intervention	1
FN-pagten.....	2
R2P.....	3
Kosovo og Libyen.....	7
LITTERATUR.....	9
NOTER.....	11

To FN-begreber i kamp mod hinanden

”Det, vi hører fra vores nærmeste allierede, er, at de efterhånden ikke er i tvivl om, at der er tale om kemiske våben, og at det er Assad, der har brugt kemiske våben mod egen befolkning.”

Således udtaler statsminister Helle Thorning Schmidt sig den 27. august 2013 til TV2 News.¹

Derved markerer hun, at en grænse er overskredet. I FN-sammenhæng er enhver stat suveræn, og kan bestemme over sine egne indbyggere, men kun til en vis grænse. Siden 2005 har man talt om *responsibility to protect*. Hvis en stat ikke kan beskytte dens egne indbyggere mod overgreb, eller selv begår dem, så kan omverdenen intervenere i statens indre anliggender. Dette lægger den danske statsministers udtalelser op til.

Situationen i Syrien spidser til, og i det internationale samfund har der rejst sig en debat om intervention i Syrien. Dette gør, at to vigtige FN-begreber nu støder sammen. På den ene side har man det klassiske suverænitetsbegreb og på den anden side har vi det langt nyere *responsibility to protect*, ofte forkortet til R2P.

Rusland repræsenterer i dag den klassiske position, hvor staten er helt suveræn, og hvor man ikke kan intervenere i dens indre anliggender. Denne holdning synes forstærket efter Libyen-krigen, hvor FN-mandatet blev trukket ganske langt, og for langt i henhold til Rusland.² På den anden side har man de vestlige stater, der efter folkemordene i Rwanda og Jugoslavien i 1990'erne, har ændret holdning og med udgangspunkt i en række arbejder om intervention, nu støtter muligheden for intervention i andre staters indre anliggender.

Opretholdelsen af staternes suverænitet og beskyttelse mod intervention findes i FN-pagtens artikel 2, stk. 6. På den anden side står begrebet *responsibility to protect* R2P, der blev anerkendt på et FN-sommermøde i 2005. Dette blev allerede i 1999 betegnet som to forskellige typer af suverænitet af Kofi Annan.³

Suverænitet er det, der strukturerer det internationale samfund og studiet deraf, samtidig med at suverænitet er svaret på, hvad staten er. Derfor hæger mange ved dette begreb og frygter et løsere begreb, der kan tilsidesættes af R2P.

R2P's største problem er, at det ikke er retsligt bindende. Der er ikke tale om en traktat, som binder juridisk. Det er en hensigt. Dette er samtidigt et af dets styrker, da man derved ikke risikerer, at blive tvunget til at intervenere steder, man ikke har lyst eller interesse i at intervenere.

En mulig intervention i Syrien på grund af brug af gas mod civilbefolkningen, hviler således på en FN-tankegang, men kan få endog meget svært ved at få støtte i FN's sikkerhedsråd.

I dette notat vil baggrunden for de to begreber suverænitet og R2P blive belyst. Notatet bygger på en række tidligere arbejder fra Center for Militære Studier.⁴ Notatet er ikke et juridisk responsum, men et historisk/politologisk notat, der belyser de politiske problemer.

Suverænitet og ikke-intervention

Suverænitet er et begreb, som giver en politisk og juridisk løsning på et spørgsmål, der skabte ustabilitet og krig i det 16. og 17. århundrede. Spørgsmålet var, hvorvidt det var konge eller kirke, adel eller borgerskab, som havde retten til at bestemme over et givent territorium. Det er det centrale spørgsmål i de værker, som stadig udgør grundreferencen for suverænitetsdebatten.⁵ Suverænitet udspringer således af, at den udøvende myndighed evner at indfri samfundskontrakten. Diskussioner om suverænitet er derfor ligeledes nøje knyttet til ens syn på staten og det internationale samfund og dets institutioner.

Ved underskrivelsen af Den Westfalske Fred i 1648 i Münster og Osnabrück vedkendte de europæiske stater sig et suverænitetsbegreb, hvor ingen stat måtte blande sig i en anden stats indre anliggender. Derved blev suverænitet svaret på, hvorledes man kunne forhindre opslidende religionskrige. En stat og dens regent havde ansvaret for, hvilken religion statens borgere skulle have; dette kunne ikke udfordres af andre stater eller transnationale enheder som den katolske kirke. I dag er dette ikke-interventionsprincip udfordret af begreber som *responsibility to protect*. Dette princip gør op med forestillingen om samfundskontrakten og Den Westfalske Freds påstand om denne kontrakts ukrænkelighed ved at stille krav til regeringsførelse.

Suverænitet er en beskrivelse af statsmagten, men det er samtidig en beskrivelse af, hvordan denne magt, som kan synes absolut for statens borgere, er relativ i forhold til det internationale samfund, som staten indgår i. For det første er det internationale samfund det sted, hvor stater mødes. For det andet sker dette ud fra en fælles forståelse af visse regler og i et fælles arbejde med at udvikle fælles institutioner.⁶ Der etableres således et sæt internationale regler og mål. Disse mål kan samles til at ville begrænse vold, holde løfter samt bibeholde og stabilisere suverænitet.⁷

Hele udgangspunktet for de internationale relationer er eksistensen af stater, der udøver suverænitet og behersker et givent territorium med en befolkning.⁸ Folkeretsligt kan de øvrige stater ikke blande sig i hinandens indre forhold. Territorialhøjheden er central i den almindelige folkeret, og stater kan ikke udøve jurisdiktion på andre staters territorium, hvorfor ingen stater kan blande sig i andre staters indre anliggender.⁹ Suverænitet er helt central i diskussionen om staterne og det internationale samfund, idet suverænitet er til stede, når stater fødes, eksisterer og dør. Samtidig er suverænitetsbegrebet med til at sikre staternes integritet.¹⁰ Suverænitet er således det, der

strukturerer det internationale samfund og studiet deraf, samtidig med at suverænitet er svaret på, hvad staten er.

Formålet med suverænitetsbegrebet var at skabe stabilitet i et ustabil internationalt system. Dette blev fra 1800-tallet og frem sat under pres af krav om demokrati og nationalisme. Religionen som krigsudløsende faktor blev afløst af bl.a. nationalisme, der rører ved suverænenens legitimitet og påvirker diskussionen om territoriet. Statens legitime magt blev i højere og højere grad knyttet til dens tilknytning til det nationale sprog og den nationale identitet. Denne 'nationalisering' og dermed 'territorialisering' af suverænitetsbegrebet blev knæsat i Versailles-traktaten fra 1919, der i vid udstrækning trak Europas grænser efter nationale kriterier. I Sønderjylland fik man muligheden for at stemme om, hvorvidt man ville være en del af Tyskland eller Danmark. Derved blev suverænitet udfordret, idet befolkningen på et givent territorium fik indflydelse på sin suveræn. I mellemkrigstiden bliver suverænitet og nationalitet således knyttet sammen i folkeretten. I Montevideo-konventionen fra 1933 fastlægger man i artikel 1, at:

The state as a person of international law should possess the following qualifications:

(a) a permanent population;

(b) a defined territory;

(c) government; and

(d) capacity to enter into relations with the other states. (Montevideo, 1933)

Her kobles ikke kun befolkning, territorium og statens ledelse, men også statens mulighed for at interagere med andre stater. Denne definition peger frem mod nutidige diskussioner om fejlslagne stater, der netop ikke er i stand til at leve op til konventionens kvalifikationer.

FN-pagten

FN-pagten fra 1945 udfordrer forestillingen om, at staten er sin egen målestok for, hvad der er rigtigt og forkert. Med menneskerettighedserklæringen og FN-pagtens forbud mod krig er staters magt defineret ud fra internationale betingelser. FN-pagtens artikel 2, stk. 4, siger således: 'Alle medlemmer skal i deres mellemlfolkelige forhold afholde sig fra trussel om magtanvendelse eller brug deraf; det være sig mod nogen stats territoriale integritet eller politiske uafhængighed eller på nogen anden måde, der er uforenelig med De Forende Nationers formål' (UNRIC, 2012).

I pagten står stateres suverænitet over eget territorium centralt, og kun i særlige tilfælde åbnes der mulighed for suverænitetskrænkelser. Dette kan ske, hvis enten Sikkerhedsrådet godkender det (artikel 42), eller i tilfælde af individuelt eller kollektivt selvforsvar (artikel 51). Enkelte folkeretsjurister har anført, at FN-pagtens artikel 1, stk. 3, der beskriver FN's formål, åbner op for, at stateres suverænitet og territorielle integritet kan tilsidesættes, hvis der sker massive menneskerettighedskrænkelser.

I dag er dette nedfældet i sluterklæringen fra FN's World Summit 2005, hvor R2P præsenteres. Der er derved en uoverensstemmelse imellem FN-pagtens mål om at sikre fred og de enkelte stateres suverænitet og bl.a. det menneskerettighedsregime, man senere har etableret, der kan gøre det nødvendigt at intervenere. Hvor det tidligere var til diskussion, hvilke territorielle eller nationale enheder som kunne gøre krav på suverænitet, er det således i dag til diskussion, i hvilket omfang stater er suveræne.

Ikke-interventionsprincipper er kodificeret i FN-pagtens artikel 2, stk. 1, hvormed alle suveræne stater er berettigede til at udvikle sig uden fremmed indblanding. En mellemløbet på vej mod intervention er handelsrestriktioner og embargo, hvilket ikke er imod interventionsforbuddet.¹¹

Suverænitet er således på en og samme tid et folkeretsligt begreb, som tildeler rettigheder og pligter til staterne, og en politisk realitet, hvor indholdet af suveræniteten løbende bliver forhandlet.

R2P

Ikke-interventionsprincippet er i dag under pres. Dette sker på baggrund af bl.a. borgerkrigen i Jugoslavien og folkemordet i Rwanda i 1990'erne.¹² Det internationale samfund ønsker ikke en gentagelse af disse overgreb. Helt konkret har dette givet sig udtryk i R2P, der blev lanceret i 'Report of the Panel on United Nations Peace Operations, Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects'.¹³ Dette blev fulgt op af International Commission on Intervention and State Sovereignty's rapport 'The Responsibility to Protect'. Heri fastslog man tre principper for ansvar¹⁴:

- Ansvar for at forebygge,

- ansvaret for at reagere og
- ansvaret for at genopbygge.

Dette mundede ud i sluterklæringen fra FN-topmødet i 2005, hvor man i § 138 og § 139 gjorde det gældende, at FN's medlemslande må påtage sig et ansvar for at beskytte civile og særligt for at stoppe folkemord.¹⁵ I udgangspunktet skal R2P tænkes forebyggende, og kun i yderste instans kan magtbeføjelser bemyndiges. Paragrafferne fra sluterklæringen anviser, at R2P hviler på tre søjler¹⁶:

1. Den enkelte stats ansvar for at beskytte sine borgere,
2. behovet for international assistance og kapacitetsopbygning og
3. det internationale samfunds forpligtelse til at give et rettidigt og beslutsomt svar.

De tre søjler indikerer, at R2P handler om andet end væbnede interventioner, hvor stateres suverænitet tilsidesættes. I første omgang skal sikkerhed skabes via assistance og kapacitetsopbygning. Den tredje søjle indebærer dog, at det internationale samfund har en politisk pligt til at reagere i tilfælde af overgreb mod civile, og i tilfælde af grove overgreb kan Sikkerhedsrådet bemyndige væbnet intervention. Dette efterlader det oplagte spørgsmål om, hvorvidt R2P medfører en ny relativ forståelse af suverænitet, hvor stateres suverænitet er begrænset.

R2P er særligt aktuelt, da nutidens konflikter oftest er interne krige (borgerkrige) og ikke krige mellem stater.¹⁷ Herved stilles der ofte spørgsmål til, hvem – om overhovedet nogen – der har det legitime voldsmonopol. Hvem skal i en fejlslagen stat beskytte borgerne mod overgreb, og hvem skal i et diktatur beskytte borgerne? I forhold til suverænitediskussionen kan der gøres en generel iagttagelse af, at en række stater, der formelt er anerkendt af verdens øvrige stater, ikke evner at udfylde rollen som udøver af voldsmonopolet på eget territorium. De er således kun at betragte som formelt, og ikke faktisk, suveræne, hvorfor deres suverænitet kun knytter sig til anerkendelsen fra verdens øvrige stater. Aktuelt synes særligt Somalia at eksemplificere denne problematik, men flere andre stater synes periodevist også at være præget af manglende statslig myndighedsudøvelse.

R2P er imidlertid ikke et endeligt afklaret begreb. Det er f.eks. relativt problematisk, at Rusland har brugt R2P-lignende argumenter for sin intervention i Georgien i 2008.¹⁸ Der er i hvert fald følgende forhold til debat i forbindelse med R2P og væbnede interventioner:

- Kan kun folkemord afstedkomme autorisation fra Sikkerhedsrådet, eller kan udvikling og produktion af masseødelæggelsesvåben eller støtte til terrorister også afføde en sådan bemyndigelse?
- Hvordan sikrer man sig mod misbrug? Alf Ross var inde på dette i forbindelse med humanitær intervention ¹⁹ – hvordan er det med R2P?
- Kan R2P skabe en pligt til intervention?

Interventionerne i Kosovo og Libyen synes i sammenhæng med udviklingen af R2P at indikere, at den praktiske politik er gået forud for den juridiske begrebsudvikling i internationalt regi. Staters suverænitet er endnu intakt, men på politisk niveau synes der at ske en udvikling mod et mere relativt suverænitetsbegreb. Suverænitet udfordres derfor af en politisk udvikling, der har sit udspring i en række af de etablerede (vestlige) suveræne stater. Disse stater synes at føre en politik, der baserer sig på, at stater må udfylde en række basale funktioner og pligter, førend de kan regnes som suveræne. Såfremt de ikke evner dette, har det internationale samfund en politisk pligt til at gribe ind og således også til at krænke den pågældende stats suverænitet.

I dansk regi er spørgsmålet om staters suverænitet i de seneste år blevet gjort til genstand for undersøgelser ad to omgange – den første i forlængelse af Danmarks deltagelse i NATO-missionen i Kosovo i 1999 og den anden efter Danmarks deltagelse i interventionen i Irak i 2003. I 1999 udarbejdede Dansk Udenrigspolitisk Institut (DUPI) udredningen 'Humanitær Intervention – Retlige og politiske aspekter', og i 2005 forfattede Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS) rapporten 'Nye trusler og militær magtanvendelse'. I DUPI-udredningen diskuteredes humanitære interventioner ud fra fire forskellige retspolitiske strategier: status quo-strategien, ad hoc-strategien, undtagelsesstrategien og generel ret-strategien. ²⁰

Mens status quo- og ad hoc-strategien fastholder FN's Sikkerhedsråd som eneste institution, der kan bemyndige magtanvendelse, anfører undtagelses- og generel ret-strategien alternative former for bemyndigelse (henholdsvis nødret og en almindelig ret til humanitær intervention). Med afsæt i de fire strategier konkluderede DUPI-udredningen, at det ikke er muligt at opregne én løsning på problematikken omkring staters suverænitet og humanitære interventioner. Herudfra anfører udredningen, '(...) at en kombination af status quo plus-strategien og ad hoc-strategien alt taget i betragtning vil være at foretrække frem for de alternative strategier (...)'.²¹ I denne konklusion

ligger, at det er i Danmarks interesse, at Sikkerhedsrådet fortsat udgør den eneste instans, der kan bemyndige magtanvendelse, hvorfor humanitære interventioner ikke bør forsøges legitimeret juridisk, men i stedet politisk og moralsk (og derved ad hoc).

Rapporten fra DIIS var en udvidelse af DUPI-udredningen, og den fokuserer på interventioner i forbindelse med 'nye trusler' som terror, masseødelæggelsesvåben og fejlslagne stater.²² I forlængelse heraf gør DIIS-rapporten brug af de retspolitiske strategier fra DUPI-udredningen. DIIS-rapporten konkluderer, i lighed med DUPI-udredningen, at Sikkerhedsråds-regimet bør fastholdes (status quo-strategien), men tilføjer:

Da det imidlertid ikke kan udelukkes, at Sikkerhedsrådet i nogle tilfælde vil være ude af stand til at handle mod de nye trusler, kan det overvejes at koble denne strategi sammen med en fjerntliggende beredvillighed til at gennemføre uautoriserede forebyggende aktioner, som kun retfærdiggøres ud fra moralske og politiske grunde, i de yderst exceptionelle situationer, hvor der måtte være generel international enighed om, at alle kriterierne for forebyggende handling er opfyldt.²³

DIIS-rapporten udgør således en udvidelse af DUPI-udredningen, idet den udvider sidstnævntes konklusioner til at omfatte en række nye trusler og endvidere påpeger den potentielle nødvendighed af at kunne intervenere uden Sikkerhedsrådets bemyndigelse.

Selvom R2P-doktrinen giver en berettigelse til at intervenere, så er det stadig op til den enkelte stat at påtage sig forpligtelsen til at intervenere, for den intervenerende stat er selv suveræn og skal gøre op med sig selv, om en intervention er prisen værd. Diskussionen om R2P har derfor udviklet sig i retning af at opstille kriterier for intervention, som ikke alene er baseret på de begivenheder, som udspiller sig i den stat, der skal interveneres i, men som også tager højde for de overvejelser, som den stat, der overvejer en intervention, må gøre sig. Her skal nationale interesser, forholdet til det internationale samfund – særligt hvis man vil gå uden om FN – værdier og begivenhederne i den sammenbrudte stat vejes op mod hinanden.

Intervention betyder for forsvaret, at det skal agere uden for det klassiske forsvar af suveræniteten. Det betyder en deployering langt væk fra territoriet – typisk i en koalition. En intervention vil være båret af en politisk beslutning – efter al sandsynlighed, men ikke nødvendigvis, på baggrund af en

FN-beslutning. R2P-begrebet er under udvikling og kan i de kommende år blive et helt centralt begreb i dansk sikkerhedspolitik. Det overordnede politiske problem er todelt. For det første er begrebet ikke entydigt, og for det andet kan det misbruges som dække for andre operationer eller invasion af en stat. Endelig udfordrer R2P folkeretten, som bemærket i teksten herover, uden at R2P er en del af folkeretten.

Kosovo og Libyen

Interventionen i Kosovo blev legitimeret ved, at kosovo-albanere blev udsat for overgreb og fordrevet fra Kosovo af serbiske soldater. Forhandlingerne i Rambouillet havde været uden resultat, og da overgrebene tilsyneladende tog til i begyndelsen af 1999 iværksatte NATO en luftkampagne, der skulle bringe de serbiske overgreb til ophør. Efter interventionens ophør blev bemyndiget med en resolution fra FN's sikkerhedsråd, hvori det blev anført, at humanitære hensyn og afmilitarisering af Kosovo var de primære bevæggrunde bag interventionen.²⁴

I resolutionen blev det dog også anført, at Serbien (dengang kaldet Jugoslavien) var en suveræn stat, hvis territoriale integritet ikke måtte krænkes. Interventionen i Libyen har i vidt omfang samme karakter som den i Kosovo.

I marts måned 2011 indledte en koalition af stater et luftbombardement af libyske militærstyrker med bemyndigelse fra FN's sikkerhedsråd (R1973). Dette skete efter, at der havde rejst sig store protester mod situationen i Libyen. I Vesteuropa og USA talte man ganske klart i R2P begreber. I 2011 sagde Villy Søvndal f.eks.

” Tragikken vil være, hvis ikke vi handler, for så vil der formentlig komme et hævntogt, og samtidig vil vi sende et signal til andre diktatorer om, at de kan begå overgreb mod befolkningen, uden at vi gør noget.”²⁵

Målsætningen for engagementet var at bringe overgreb på civile til ophør, hvilket indledningsvist konkret udmøntede sig i, at regeringsstyrkers fremrykning mod byen Benghazi blev bragt til ophør. Operationen i Libyen kom til at vare indtil 31. oktober, hvilket blev besluttet af Sikkerhedsrådet kort tid efter Libyens leders, Muammar Gaddafi, død. R1973 var første gang, at R2P blev brugt direkte i en FN-resolution.²⁶

Interventionerne i Kosovo og Libyen synes dog ikke alene at kunne godtgøre en transformation af suverænitetsbegrebet. Særligt virker det relevant at rette opmærksomheden mod alle de tilfælde, hvor overgreb på og fordrivelse af civilbefolkningen *ikke* har affødt interventioner fra det internationale samfund. Sudsudan, Dafur, D.R. Congo og Elfensbenskysten udgør alle eksempler på væbnede konflikter, hvor civilbefolkningen er blevet til genstand for overgreb, men hvor det internationale samfund *ikke* har inter文eneret. På et overordnet niveau synes der således at eksistere en selektiv interventionspraksis, hvor staters suverænitet lejlighedsvis tilsidesættes til trods for folkerettens princip om ikke-intervention.

Brugen af R1973 har imidlertid gjort Rusland og Kina ganske forbeholdne over for brugen af R2P og intervention. Vesten gik langt videre, end disse to stormagter mente, at man havde aftalt, hvorfor de i dag vil være endog meget lunkne ved en muligheden for en FN-resolution om intervention i Syrien baseret på R2P. I Rusland er der endog en frygt for at R2P på et tidspunkt vil kunne blive brugt til intervention i Rusland.²⁷

Litteratur

Annan, Kofi, "Two concepts of sovereignty" i *The Economist* 16/9-1999 (downloaded 27-8-2013 <http://www.economist.com/node/324795>).

Bellamy, Alex J., "Libya and the Responsibility to Protect: The Exception and the Norm" i *Ethics & International Affairs*, volume 25 / Issue 03 / Fall 2011, pp 263-269.

Bull, Hedley. *The Anarchical Society, a study of order in world politics*. 1st ed. London: The Macmillan Press Ltd, 1977.

Charap, Samuel, "Russia, Syria and the Doctrine of Intervention" i *Survival: Global Politics and Strategy*, 2013, 55:1, 35-41.

DIIS. *Nye trusler og militær magtanvendelse*, København: Dansk Institut for Internationale Studier, 2005.

DUPI. *Humanitær Intervention – Retlige og politiske aspekter*, København: Dansk Udenrigspolitisk Institut, 1999.

Germer, Peter. *Indledning til folkeretten*. 3rd ed. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004.

Holsti, Kalevi J. *Taming the Sovereigns, Institutional Change in International Politics*. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

International Commission on Intervention and State Sovereignty. *The Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*. Ottawa: International Development Research Centre, 2001.

Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, Montevideo: 1933. Web. 28 Jan. 2012. <http://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/01/1-02/rights-duties-states.xml>

Redder, Hans, "Syrien: Thorning åbner for at gå uden om FN" i TV2News, 27/8-2013 (downloaded <http://nyhederne.tv2.dk/article.php/id-70993243:syrien-thorning-abner-for-at-gaa-uden-om-fn.html>)

Ross, Alf et al. *Lærebog i Folkeret*. 6th ed. København: Nyt Nordisk Forlag, 1984.

Seybolt, Taylor B. *Humanitarian Military Intervention: The Conditions for Success and Failure*, Stockholm International Peace Research Institute, Oxford: Oxford University Press, 2007.

Shestakov, Yevgeny: "Russia: Nato has overstepped UN mandate on Libya" (downloaded 27-08-2013 fra <http://www.telegraph.co.uk/sponsored/rbth/politics/8466680/Russia-pressure-Nato-Libya.html>)

Spierrmann, Ole. *Moderne Folkeret*. 2nd ed. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004.

Struwe, Lars Bangert, Mikkel Vedby Rasmussen og Kristian Knus Larsen: *Suverænitetetsbegrebet under kontinuerlig forandring. Suverænitet og det danske forsvar*. København: Center for Militære Studier, 2012 A.

Struwe, Lars Bangert, Esben Salling Larsen og Henrik Ø. Breitenbauch, *Til nytte - Rapport om anvendelse af forsvarets kapaciteter til internationale beredskabsindsatser*. København: Center for Militære Studier, 2012 B.

Søndergaard, Britta: ” Søvnald: Vi har pligt til at beskytte de civile i Libyen” i *Kristeligt Dagblad*, 18/3-2011 (downloaded 27/9-2013 <http://m.kristeligt-dagblad.dk/artikel/412338>)

United Nations General Assembly. *Integrated and coordinated implementation of and follow-up to the outcomes of the major United Nations conferences and summits in the economic, social and related fields*. General Assembly, United Nations, 2005.

United Nations Security Council. *Report of the Panel on United Nations Peace Operations. Comprehensive review of the whole question of peacekeeping operations in all their aspects*. Security Council, United Nations: A/55/305-S/2000/809, 2000. (Brahimi-rapporten)

UNRIC. *De forenede nationers pagt*, Bruxelles: FN's regionale informationskontor for Vesteuropa, 2012.

Wong, Jarrod. 'Reconstructing the Responsibility To Protect in the Wake of Cyclones and Separatism.' *Tulane Law Review*. 84.2, 2009: 219-263.

Noter

- ¹ Redder (TV2 News), 2013
- ² Russia: Nato has overstepped UN mandate on Libya
- ³ Annan, 1999
- ⁴ Se Struwe, 2012 samt Struwe
- ⁵ Spiermann, 2004: 5; Opello, 2004: 79
- ⁶ Bull, 1977: 13
- ⁷ Bull, 1977: 19
- ⁸ Bull, 1977: 8
- ⁹ Germer, 2004: 23; Spiermann, 2004: 203
- ¹⁰ Holsti, 2004: 113
- ¹¹ Spiermann, 2006: 295
- ¹² Bellamy, 2009: 1; 27
- ¹³ United Nations Security Council, 2000 (Brahimi-rapporten)
- ¹⁴ International Commission on Intervention and State Sovereignty, 2001
- ¹⁵ General Assembly, 2005: 31
- ¹⁶ Udenrigsministeriets Folkeretskontor, 2012
- ¹⁷ Seybolt, 2007: 1 f.
- ¹⁸ Wong, 2009: 236
- ¹⁹ Ross, 1984: 220
- ²⁰ DUPI, 1999: 27
- ²¹ DUPI, 1999: 131
- ²² DIIS, 2005: 21 ff.
- ²³ DIIS, 2005: 141
- ²⁴ R1244
- ²⁵ Søndergaard, 2011
- ²⁶ Bellamy, 2011: 263
- ²⁷ Charap, 2013: 37